

csupán, hogy egyszer csak Guzics kapitány öccse és egy Majláni nevű savojai fiatalember rohantak vissza és hírül adták, hogy Zrínyit baleset érte. Bethlen tehát már csak azt látta, hogy Zrínyi haldoklik és mellette ott feküdt a vadkan, nem volt szemtanúja a balesetnek.

Hiányos beszámoló

Különös, hogy Bethlen hiányos leírását mindenki hitelesnek fogadta el és senki sem kételkedett benne, holott nagyon sok körülmény nem tisztázható általa. Különös, ha Zrínyi lovon és puskával indult útnak, hogyan teríthette volna le a vadkan a lovon ülő és jól célzó férfit? Valószínű, a magyar hadvezér lóról is biztos kézzel lelőhette volna a vadkant. Nem biztos, hogy közelharcot akart vívni egy megsebzett vadállattal. Senki sem látta, hogy Zrínyinek nekirohant volna a vadkan, legalábbis Bethlen nem, ő ugyanis csak később ért oda. A baleset pillanatában csak Póka István és Zrínyi voltak a helyszínen, ráadásul előbbi csalta el Zrínyit vadkannézóbe. Amikor rájuk találtak, Póka a fa tetején volt, Zrínyi pedig a földön. Tehát csak egyetlen szemtanú volt, Póka, de az ő elbeszélését nem ismerjük. Elég különös, hogy a vadász, ahelyett, hogy urát mentette volna, inkább egy fa tetejére menekült, ott várta meg, hogy egy dühös vadkan végezzen Zrínyivel.

Zrínyi Miklós temetése

Az 1664. november 18-ai halálát követően december 21-én temették vörösréz szarkofágban, családi kriptájukban Szentilonán (Šenkovec), a pálos rendi kolostornál. Végredeletének megfelelően egy hónapig állt Zrínyi Miklós teste a ravatalon, amelyet számos harci zászló és hadizsákmány díszített, amit atyai sírjába helyeztek Szentilonán. Temetésén, amelyet Petar Petretić zágrábi püspök vezetett, nagyszámú horvát és magyar előkelőség vett részt. Lelki üdvéért szentmiséket celebráltak Bécsben, Münchenben, Párizsban, Madridban és Rómában. Elhalálkozásának helyén Anna Maria Pignatelly Althan örgrófné, akkori muraközi birtokos emlékművet állított, amelyet ma a Muraköz Megyei Múzeum őriz Csáktornyan.

Történeti kételyek

Már a halálhír után lábra kelt a szóbeszéd, hogy a baleset a Habsburg-udvar műve volt, amely nem akarta, hogy a jeles magyar államférfi további sikereket érjen el. Voltak, akik hangot adtak kételyüknek. Zrínyi Péter, a hadvezér öccse sem hitte el a mendemondát. Erre vall bátyja haláláról 1664. dec. 8-án György szász választófejedelemnek küldött levele, melyben megírta, hogy vadászon, de nem a vadkan által halt meg bátyja. Voltak, akik látták is azt a fegyvert, amivel a merénylet történt. Állítólag a Póka család tulajdonában őriztek egy vadászfegyvert, amelyet úgy adtak tovább apáról fiúra, mint azt a fegyvert, amivel ősük, Póka István Zrínyit megölte. Volt olyan, aki a Nemzeti Múzeum régiségtárában látta is ezt a tárgyat.

Szalay László történész például ezt írta: „Nincs okunk Bethlen tanúságának hitelességét kétségbe vonnunk; az állítás, hogy tulajdon vadásza ölte meg, kit az udvar vagy Montecuccoli a vértettre fölbérlett, vagy, hogy a vadkannak valamiképp irányt a vadász adott volna, éppen csak monda, melyre későbbi események a valószínűség némi álcillámát vetették.”.

Véletlen vadászbalesetek létezhetnek, de a történelem folyamán a merényletek sokszor vadászat közben estek meg. A Zrínyi halálát övező ellentmondások miatt aligha hihetjük el, hogy a bécsi udvar számára nem kívánatos magyar főúr, aki a gyalázatos vasvári béke ellen felemelte a szavát, véletlen vadászbalesetben hunyjon el. Kizárt dolog, hogy a harcokban kipróbált katonát egy vadkan le tudjon lökni a lováról és a puskával felfegyverkezett főurat megölje.

Péter Katalin történész írta Zrínyi Miklós halálával kapcsolatban *A magyar romlásnak századában* című kötetében: „Zrínyi halálának körülményeit mindenki ismeri; a magyar történelem legtöbbet emlegetett eseményei közé tartozik a kuršaneci vadászat, ahol az őszi este leszálló félhomályában megsebzett vaddisznó végzett azzal, aki száz csatán eshetett volna el”. Haláláról mindent tudunk – tette hozzá a történész, akinek véleményét más kutatók is osztják. Megszületik az egyik legelső hazai összeesküvés-elmélet: egy vadászat során halálos sérülést szenved Zrínyi Miklós.

Vadkan vagy fegyver?

Életének a magyar köztudatban leginkább rögzült momentuma – az irodalmi munkásság és a hadi sikerek ellenére – épp halálának körülménye. Egy „városi legenda” szerint az egyik bécsi múzeumban a mai napig ki van állítva az ágyú, amely mellett a felirat úgy szól, hogy „ez a vadkan ölte meg Zrínyi Miklóst”. Akkor lássuk a medvét/vadkant. Egy napsütötte keddi napon, 1664. november 18-án Zrínyi több magyar és horvát főúrral volt vadászni a Csáktornyától nem messze lévő kuršaneci erdőben. (Kuršanec egyébként 1896 után már a Zrínyifalva nevet viselte.) Mikor a társaság már hazafelé indult volna, Póka István jelezte, hogy megsebesített egy vadkant, amit igazán sajnálna veszni hagyni, ezért ő a maga részéről utánamegy – először Zrínyi egyedül követte, majd kis idő elteltével még néhányan.

A gróf három helyen sebesült meg, melyek közül a nyakán ért sérülés bizonyult halálosnak: a vadkan agyara hátul jobboldalt, a nyakcsigolyáknál hatolt be és áttépve minden izmot, a torkánál jött ki. Mivel a társaság azon része, amely Zrínyiék után ment, csak a baleset bekövetkezése után érkezett meg, így Pókán kívül senki nem tudja, hogy pontosan mi és hogyan történt.

Zrínyi közkedvelt, azonban a bécsi kormány számára egyre kellemetlenebb figura volt – így nem meglepő, hogy sokan nem tudták elfogadni halála körülményeit. Elsőként Bethlen Miklós fogalmazta meg *Önéletírásom* című főművében

a balesettel kapcsolatos kételyeit – a konkrét összeesküvés-elméletet azonban már E. Dervarics Kálmánnak köszönhetjük, aki 1881-ben kiadott, *Gróf Zrínyi Miklós a költő halála* című művében „minden kételyt kizáró adatok” nyomán állította, hogy Póka Istvánt a bécsi kormány bízta meg azzal, hogy eltegye Zrínyit láb alól. Bárhogyan is történt, *Sors bona, nihil aliud* – vagyis Jószerencse, semmi más jelmondata itt nem vált be.

A vasvári béke szinte példanélküli volt: a törökök súlyos vereséget szenvedtek a nemzetközi koalíciótól, mégis előző foglalásait, úgy a stratégiai fontosságú Váradot, mind Érsekújvárt megtarthatták. Az ország felszabadításának reménye semmivé foszlott. A magyar rendeket a béke megkötése után fogadták Bécsben, de csak a száraz és fájdalmas tényeket közölték velük, véleményükre nem voltak kíváncsiak. Országos és óriási volt a felháborodás.

Zrínyi Miklós személyesen is nagyon jelentős kudarcként élte meg a vasvári békét, egész addigi műve egy csapásra összeomlott. Hiszen semmi máson nem munkálkodott, mint hogy a törökellenes harcot általánosan kiterjessze és az oszmán hatalom nyomasztó igáját levegye Magyarországról. Sikerült is kirobbantania a háborút, sikereket is ért el és szintén sikert jelentett, hogy egy nemzetközi szövetség kovácsolódott egybe a török ellen, mégis visszajára fordult az „életmentő háború”: sikerült ugyan a török főerőkön addig ritkán látott nagy győzelmet aratni, a vasvári béke nemhogy konzerválta a háború előtti nyomorúságos állapotot, de még rontott is rajta. Ez katasztrófa volt az ország számára. „A háborút a szövetségesek megnyerték, a békét Magyarország megint elvesztette.”

A Fátum, amely Zrínyi Miklós személyes sorsát irányította és megszabta, most teljessé vált. A győzelmi remények és az ország romokban hever, menekülésre semmi reménye. Tudhatta-e a horvát bán, hogy az ő sorsa is a végzet, amely még azévből utoléri?

A szentgotthárdi győzelem mindenkit fellelkesített, idegeneket és magyarokat egyaránt, hogy aztán a későbbi események, a keresztényekre előnytelen béke gyors megkötése a lelkesedést elkeseredettségé változtassa át. Az amúgy

egyáltalán nem harcias erdélyi nemes, Bethlen Miklós ezt írta: „A töröknek Szent-Gotthárdnál való erős megvertetésének híre még Erdélyben ért volt, és én annál is inkább siettem, de itt Tököli István, a békességet is megmondá, melyen én megszorodám, mint az én experienciám alkalmatosságának elvesztésén, de feltevém, hogy csak elmegyek afelől, az akkor híres Bottyáni, Zrínyi és a többi magyar urak kedvéért; s onnét Velencébe, s ha a velencések még hadakoznak a törökkel Candiában, odamegyek, valamint járok véle.”.

Éppen Bethlen látogatásakor esett az a tragédia, amely a horvát bán halálát okozta, s ezzel az óriási ívű életművet derékba törte. Döbbenetes olvasni az erdélyi nemes úr beszámolójában azt a részt, mikor vendéglátójával, a horvát bánnal azon a végzetes késő őszi napon kocsira szállnak, hogy vadászni induljanak. 1664. november 18-án a kuršaneci erdőben egy megsebzett vadkan az utána eredő Zrínyit ledöntötte, és agyarával a nyakán olyannyira megsebesítette, hogy a gróf elvérzett és meghalt.

Sokszor megfogalmazódott már: „... megfoghatatlan előttünk, hogy a hős, aki annyi csatában nézett szembe bátran a halállal, most egy dühöngő vadállat áldozata lesz”. Bár Bethlen Miklós beszámolója nagyon hitelesnek tűnik a vadászbalesetről, mégis szinte már „másnap” híre futott, hogy Zrínyi Miklóst a bécsi udvar ölette meg. Ezeket a gyanúkat a későbbi történések még inkább megerősítették, de bizonyítékát ennek soha nem találták fel. Annyi bizonyos, hogy az uralkodóhoz és a dinasztiahoz mindaddig hű Zrínyi Miklóst sokan hibáztatták a bécsi udvarban a háború kitörése miatt, s ellenségüknek tekintették. Ha igaznak fogadjuk el, hogy vadászbaleset okozta halálát, Bécs igen könnyen és szerencsésen szabadult meg tőle.

Legendák, a vadászbaleset utóélete – ami a kuršaneci (Zrínyifalva) erdei tragédia után történt

Withnyéd István – Zrínyi Miklós barátjának tartott jogtanácsos, aki minden családi birtokkal összefüggő ügyét rendezte, nem tudta Zrínyi

halálát vadkan-balesetként elfogadni, egyértelműen I. Lipót császárnak tulajdonította.

Lippay György érsek – nem sokkal Zrínyi halála után, 1666. január 3.-án azt mondta: Zrínyi halála elő volt készítve.

Frangepán Katalin, Zrínyi Péter felesége – naplójában leírta, hogy kételkedik Zrínyi Miklós vadkan általi megölésében, s elsősorban nála vetődött fel a kétely, amelyet a naplója őriz, ő említette a lehetséges Habsburg bérgyilkost.

1671. április 30-án Nádasdy Ferenc országbíró Bécscben, Zrínyi Pétert és Frangepán Ferencet Bécsújhelyen összeesküvés vádjával lefejezték.

I. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelem 1676. június 8-án a makovikai uradalomban fiatalon, tisztázatlan körülmények között váratlanul meghalt.

Zrínyi Ádám (a költő és hadvezér fia) 1691. augusztus 19-én a szalánkeméni csatában 29 évesen meghalt, s ezzel kiveszett a Zrínyi-dinasztia férfi ága.

Halálának a kultusza – Gróf Zrínyi Miklós, a költő 1664. november 18-án történt haláláról szóló sorozat a Muraköz újságban, 1894-ben

A történetvizsgálati jellegű folytatásos sorozatokban a Muraköz 1894. november 18-i, november 25-i és december 2-i számában Szokoly Lajos írt megemlékezést Gróf Zrínyi Miklós, a költő 1664. november 18-án történt haláláról. Meggyőző történeti tényszerűséggel és pontossággal vázolja fel Zrínyi Miklós teljes életét a születésétől egészen a haláláig. Stílusa patetikus: „Élni fog, míg utónemzedéke tiszteletben tartja emlékét azon dicső ősöknek, kik annyi balszerencse közt, oly sok vizsály után is fentarták e hazát, melynek neve: Magyarország.”. Zrínyi Miklós életművéhez ekkor pátosz nélkül nem lehetett hozzányúlni. Majd így folytatja: „Zrínyi alakja tartást és méltóságot sugárzott. Zrínyi igazsága magyar igazságnak és isteni igazságnak számított. Arra utal, hogy a magyarság és az Isten ügye egy. Halála keresztény és magyar mártírummá magasztosult.”. Zrínyi Miklós korai és váratlan halála nemcsak a hazában, hanem egész Európában mély részvétet keltett. Magyarország alkotmányos szabadságának erős oszlopát, bölcs és igazságos államférfiját siratta.

Zrínyi kultuszteremtését, utóéletét a törökellenes harcok szenvedéseiből és hősiességéből merítik az újságcikkek írói a századforduló magyar nyelvű muraközi sajtójában.

A magyar történelem Zrínyi Miklós korában úgy alakult, hogy a nemzet nagy sorsfordítóinak a sikere vagy kudarca egyre kevésbé múlt a magyarságon, hiszen nagyobb erők, erősebb akaratok diktálták Zrínyi halálát is. Zrínyi Miklós horvát származása ellenére lett magyar hős. Cselekedeteivel a nemzetteremtés szükségességét feltételezte. Ez a tartalmas, nemzetet formáló élet azonban mindössze 44 évig tartott. 1664 novemberében, még további nagy célokat formálgatva, sorsdöntő elhatározásokat érlelve egy szerencsétlen vadászbaleset következtében tragikusan véget ért. A horvát szakirodalom szerint Gremonville, aki XIV. Lajos király bécsi tudósítója volt, a következő híreket küldte a királynak: „Két nappal ezelőtt tudtam meg egy személytől, hogy Zrínyi Miklós grófot nem vadkan sebezte meg, hogy így gátolták azt a szándékot, hogy a törökök védelmezése alatt magyar királlyá kiáltassa ki magát.”. Zrínyi és a bécsi udvar között Zrínyi-Újvár eleste után megromlottak a kapcsolatok, Zrínyi Miklós hadvezér azt követően oppozíciónak számított. Nincs okunk kétségbe vonni a kutatók többségének egyetértését, hogy a XVII. század nagy fia valóban baleset áldozata lett. De megtalálhatók azok a legendák is a sajtóban, amelyek éppen ezt az állítást cáfolják. Ezeket sem szabadna elfelejteni. A történeti sorozatokban Zrínyi Miklós személyiségét a publicisták behelyezik a törökellenes harcokba. Ezekben a sorozatokban Zrínyi rokoni viszonyait is felelevenítik, többször említik Zrínyi Ilonát, Zrínyi Pétert és Rákóczi Ferencet is. II. Rákóczi Ferenc életének külön fejezeteket is szenteltek 1903–1904 között a Muraköz hasábjain.

Vadkan vagy orgyilkos áldozata lett-e Zrínyi Miklós? Ezt a kérdést igen sokan felteszik manapság is, noha ismerik a történelemtudomány választát. Pedig e problémakörben nem csupán a halál okának tisztázása a fontos, hanem a különféle mendemondák eloszlátása is. „A nemzeti köztudatba szilárdan beépült »magyar hős – Habsburg orgyilkos« eszmei panele gyakran elfedi a régenvolt események valódi lefolyását, megakadályozza a reális történelem- és

nemzetszemléletet.” – írta Bene Sándor és Borián Gellért *Zrínyi és a vadkan* c. 1988-ban kiadott tanulmánykötetük fülszövegében.

Összegzés

Zrínyi Miklós összesen 44 évet élt, amikor vadászbaleset érte 1664. november 18-án a kuršaneci erdőben. Egész életében magára hagyták, mint végvári főurat, arisztokratát itt a magyar-horvát határsávban. Mindig egyedül maradt a sorsdöntő fordulatok közepette, igazi, hűséges követői alig voltak, politikai törekvéseit nem értették meg, a bécsi haditanácsban többször is megrágalmazták, Kanizsa alól elparancsolták és a magyar nemesség sem értette meg terveit, hiába hirdette a törökellenes harcot. Érdemes volt-e neki felépíteni Zrínyi-Újvárat, vagy Új-Zrínyivárat, ha rövidesen lerombolták a törökök? Érdemes volt-e vagyonát, javait, pénzét fegyverekre, katonákra költenie? Nem lett volna-e hasznos Itáliában maradnia, Velencében vagy Firenzében élnie könyvek, kristályok, agarak közt? Csak művészetre, vadászatra, irodalomra gondolnia? Érdemes volt-e olyan emberekkel levelezni, akik cserbenhagyták? Ennek példája 1664. május 19.-i levele Bonzi püspöknek, akinek elpanaszolja, hogy nagyon várja a francia csapatokat, mert szükségük az eszközei, amivel legyőzhetné a törököt Kanizsa alatt. Sajnos, nem érkeztek meg a francia csapatok. Majd folytatta a levelet: „Ha ebben az ostromban és a következő hadjáratban valami nagyobb eredményt érünk el, az nem a mi érdemünk lesz, hanem az Isten csodája”. És nem történt meg a csoda, erősebb volt a túlerő, a törökök összefogása. És egy másik levele, amelyet Bécsbe írt 1664. július 17-én I. Lipót császárnak: „Legkedvesebb Fölség (...) Kanizsát nem vettük be (...) De mit fárasszam Fölségedet ezeknek a szegyenletes dolgoknak további részletezésével? (...) Birtokaim feldúlva, jobbágyaim szétszórva, magamat katonáimtól megfosztva az elpusztított, néptelen, az ellenség előtt nyitvaálló Muraközben. Negyven éve védtem mostanáig a magam és enyéimnek sok verejtékével és vérével az ottománok óriási hatalmával szemben. Most ott mentem tönkre, ahonnét segítséget kellett volna remélnem, amibe minden

bizalmamat és reménységemet helyeztem. És, ami a legnagyobb fájdalom: hogy sem Fölségedet nem szolgálhattam, sem a kereszténységnek nem használhattam vele. Most ezzel az egy szál karddal oldalamon várom fölséged parancsait. Legszentebb Fölségednek alázatos és örökké hűséges alattvalója Comes Nicolaus a Zriny.”. Hiábavaló feltenni a kérdések sorát, hogy mi lett volna. Egyszerűen nem akart közepszerű ember lenni. Miközben kiváló költővé, íróvá, hadvezérré és élesen látó politikussá vált... S ráment az élete. Méltósággal viselte a csapásokat, a veszteségeket is.

Habár élete végén hiábavalónak tartotta az egészet: talán a küldetését is. De, az idő utólag őt igazolta, míg császárok és királyok feledésbe merültek. Életében számos titok merült fel, s a legnagyobb titok a halála maradt. Megölte-e a vaddisznó, vagy előre tervezett gyilkosság áldozata lett? Nem tudni. Szerintem meg kellett halnia, mert az idő, amelyben élt már nem az ő igazi kora volt. Ha túléli a balesetet, akkor sem lett volna boldog, hiszen a törökök kiegyeztek a Habsburgokkal. Véget ért volna így is, úgy is a harca.

